

Robert Kvaček

DVA DIKTÁTOROVY PÁDY

Benito Mussolini

DVA DIKTÁTOROVY PÁDY

PRAŽSKÁ VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST
NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

Na první verzi knihy nazvané *Konec diktátora*
a vydané v roce 1968 se mnou spolupracoval
Miloslav Svoboda. Jeho památce připisuji toto
vydání, pro něž jsem text propracoval a upravil.

Robert Kvaček

ROBERT KVAČEK

**DVA
DIKTÁTOROVY
PÁDY**

Copyright © Robert Kvaček, 2008

RMK ČR E 17663

ISSN 1802-6915

ISBN 978-80-7250-398-8 (PRAŽSKÁ VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST)

ISBN 978-80-87027-55-4 (NAKLADATELSTVÍ EPOCHA)

SPIKLENCI

Horké římské odpoledne 24. července 1943. Před vilou maršála Badoglia zastavilo auto. Vystoupil z něj elegantně oblečený muž a rychlými kroky zamířil do vily.

„Buďte vítán, hrabě!“ pozdravil starý maršál návštěvníka. Hrabě Acquarone – jinak ministr královského dvora – stiskl nabízenou ruku a vstoupil do Badoglioovy pracovny. Stačil prohodit několik zdvořilostních slov, když se před vilou objevilo nové auto. Badoglio vyšel z místnosti. Hrabě ho následoval. Věděl, že přijíždí náčelník generálního štábu generál Ambrosio a jeho spolupracovník generál Castellano.

Pár minut konvenční rozmluvy – pak Acquarone vyhledal očima Ambrosia. Ten přikývl. Hrabě ještě chvíli počkal a potom se obrátil na Badoglia:

„Pane maršále, Jeho Veličenstvo se rozhodlo jmenovat vás Mussoliniho nástupcem!“

Badoglio znehybněl. Tak proto ta návštěva! Čekal ovšem na tuto chvíli, už delší dobu ji sám připravoval, přesto ho však Acquarona slova vyvedla trochu z míry.

„To je oficiální královo stanovisko?“ zeptal se tichým hlasem.

Všichni tři mu to okamžitě potvrdili.

Kostky jsou tedy vrženy! Král se definitivně odhodlal zbavit diktátora z Palazzo Venezia! Několik minut ještě spiklenci hovořili o možnostech a vyhlídkách protimussoliniovského puče. Věděli, že jeho provedení nebude lehké, i když

Mussolini byl v jejich očích hotov, vyřízen, fašistický režim u konce s dechem. S ním se mohli zřítit jen do propasti úplné vojenské katastrofy a politického rozvratu.

„Varoval jsem ho, aby se ukvapeně nehnal do války. Nebyli jsme na ni připraveni!“ začal Badoglio vzpomínat na chvíle, kdy se Mussolini rozhodl vypovědět válku Francii a Anglii.

Zvláště oba generálové živě souhlasili. Ano, teď to vidí jasně – počátek konce přišel vlastně už s počátkem války. Kdyby nebylo 10. června 1940, nemuseli se dnes v Badogliově vile domlouvat o protimussoliniovském převratu.

Kdyby nebylo 10. června 1940! Toho dne se totiž Itálie proměnila z politického partnera Německa v jeho válečného spojence.

Toho dne to vlastně všechno začalo...

PALAZZO CHIGI, 10. ČERVNA 1940

François-Poncet vstoupil do ministrovny pracovny v Palazzo Chigi bledý, ztrhaný, nevyspalý.

„Pravděpodobně jste již pochopil, proč jsem vás zavolał.“ Italský ministr zahraničí Galeazzo Ciano se snažil, aby jeho hlas zněl studeně, odměřeně. Domníval se, že to odpovídá úkolu, jehož splnění mu bylo v ono pondělní ráno 10. června 1940 svěřeno. Cítil se v této chvíli více vojákem než diplomatem – oblékl si proto i uniformu leteckého podplukovníka.

„I když nejsem příliš inteligentní, tentokrát jsem pochopil,“ řekl francouzský velvyslanec François-Poncet.

Ciana na okamžik jeho odpověď zmátla. Rychle se však vzpamatoval a začal číst formuli o vypovězení války.

„Je to rána dýkou člověku, který je již na zemi,“ protestoval Poncet, když Ciano dočetl. „Ale předvídal jsem ji, tato válka musela přijít, už dva roky to bylo zřejmé,“ pokračoval dále tiše. Postupně se však uklidňoval. „Nekopejte však příliš hluboké příkopy, nezapomínejte, Němci jsou tvrdí páni!“ Teď

už byl v jeho hlase sarkastický přízvuk. „A co vy, budete házet bomby na Paříž?“ ukázal rukou na Cianovu uniformu.

„Myslím, že ano. Jsem důstojník a budu konat svou povinnost!“

„Nedejte se zabít! Nestojí to za to!“

François-Poncet se uklonil a podal Cianovi ruku. Ten ji stiskl déle, než snad bylo vhodné. Možná, že to skutečně nestojí za to!

O několik minut později přišel do Palazzo Chigi anglický velvyslanec Percy Lorraine. Ciano zopakoval oficiální formuli o válečném stavu. Lorrain zůstal chladný a odměřený. „To je přesné znění, jímž nám vypovídáte válku?“

Ciana otázka překvapila. „Ano.“

To, co po těchto slovech následovalo, italský ministr později rád vypravoval – zvláště v exkluzivním římském golfovému klubu. Mezi přítomnými býval i novinář Malaparte – tady je jeho vylíčení závěrečné části Lorrainovy audience v Palazzo Chigi:

Lorrain: „Půjčil byste mi tužku?“

Ciano: „Ano, zajisté.“ A hrabě podal velvyslanci tužku a list papíru s hlavičkou ministerstva zahraničí. Anglický velvyslanec přeložil okraj s hlavičkou, odřízl jej pečlivě nožem na papír, podíval se na špičku tužky a potom se zeptal hraběte Ciana: „Byl byste tak laskav a nadiktoval mi, co jste mi právě četl?“

„S radostí,“ odpověděl hrabě Ciano, hluboce udiven. A četl mu ještě jednou velmi zvolna, slovo za slovem, vyhlášení války. Když byl Ciano s diktováním hotov, vstal Percy Lorrain – po celou dobu, co Galeazzo diktoval, seděl chladně, skloněn nad papírem – stiskl mu ruku a zamířil ke dveřím. Pak vyšel, aniž se obrátil.

Pak vyšel, aniž se obrátil? Tak to aspoň Ciano tvrdil svým přátelům v golfovému klubu, tak to zapsal i ve svém deníku – „odešel důstojně a zdvořile. U dveří jsme si vyměnili dlouhý a srdečný stisk ruky.“

Mezi římskou smetánkou kolovala však ještě jiná verze Lorrainova rozloučení, kterou zřejmě Ciano neslyšel příliš rád. „Vy si myslíte,“ řekl mu prý britský velvyslanec, „že válka bude snadná a velmi krátká. Ne, mylíte se: válka bude velmi dlouhá a velmi těžká.“

Jak ovšem válečné události hluboce zasáhnou do osudu Ciana i samotného diktátora Benita Mussoliniho, to tenkrát netušil ani Percy Lorrain.

Druhé dějství italské proklamace války Francii a Anglii se odehrálo na římském náměstí před Palazzo Venezia – sídlem Mussoliniho. „Popolo italiano, corri alle armi! – Italský národe, chvátej do zbraně!“ vyzýval diktátor shromážděné tisíce. Odpovědí mu byly výkřiky, potlesk, souhlasné volání – výsledek pečlivé režie. Jakmile se totiž balkonové dveře paláce Venezia za ducem (tak se dával diktátor titulovat) zavřely, náměstí ztichlo. Lidé se rozcházelí mlčky a zamyšleně.

„Zpráva o našem vstupu do války nikoho nepřekvapila a nevyvolala přehnané nadšení,“ zapsal si po manifestaci do deníku ministr zahraničí Galeazzo Ciano. „Jsem smuten, velice smuten. Dobrodružství počíná.“

Zato Mussolini zářil spokojeností. O tomto dni už snil dlouho.

ZROD DIKTÁTORA

„Itálie vidí svůj cíl v upevnění impéria. Nositeli této myšlenky jsou fašismus a osoba duceho. Dokud žije duce, můžeme se spolehnout, že Itálie využije každé příležitosti, aby dosáhla svých imperialistických cílů,“ uvažoval 23. listopadu 1939 Hitler před německými vojenskými veliteli. Ano, Mussoliniho snem bylo vybudovat nové, fašistické „Imperium Romanum“ – to bylo už dlouho hlavní vizí jeho života.

„Udělám ze svého života mistrovské dílo!“ vychloubal se Mussolini už dávno. Až dosud byly však jeho životní osudy spíše podivuhodné než mistrovské. Na počátku bylo neradostné dětství a těžké mládí. Pak přišla bouřlivá léta činnosti v soci-

alistické straně. Přinesl si sem silné sklony k anarchismu a nejednoznačné sympatie pro různé, často protikladné socializující návrhy a teorie. Vliv ve straně si získal až teatrálním řečnictvím a stále vzrušeným perem novináře. V okamžiku, kdy se za první světové války stal hlasatelem vojenské intervence Itálie na straně Dohody, přišel však konec kariéry socialistickeho předáka. Se socialismem se rozešel i ideově: celou jeho činnost začal prostupovat vypjatý nacionalismus.

Byl charakteristický i pro jeho poválečnou dráhu, kterou jinak rozhodujícím způsobem ovlivnila stále rostoucí sociální a politická krize Itálie. 23. března 1919 na schůzi v Miláně položil Mussolini organizační základ fašistickému hnutí.

Na prvním shromáždění se sešlo jen pár desítek lidí. Prvotní program byl umírněný, žádal demokratizaci volebního systému, vzdával hold Italům padlým za války. Vzápětí vzniklo několik místních skupin, ale hnutí nevypadalo na rozmach. Itálie však žila neklidně, zmítala jí nespokojenost s územními odměnami za válečné vítězství, socialisté a komunisté chtěli radikální sociální změny. Fašisté se s nimi začali utkávat v ulicích, pomáhali proti nim také pádským statkářům. Stávali se pro určité vrstvy zajímavými, silili početně i různými podporami z vlivných kruhů. Získali si i část chudších obyvatel, úderníci v černých košilích se občas účastnili i akcí proti drahotě a keřasům. Směr hlavních útoků však mířil jinam. „Jsme hotovi zabít a být zabíjeni!“ hodili černokošiláči otevřeně rukavici socialistům. V Itálii se rozhořela drobná, ale krutá a krvavá guerilla. Koncem roku 1921 rozbili fašisté hlavní síly dělnického hnutí. Mnozí Italové byli nadšeni – doufali, že „vlastenec Mussolini“ se zastaví u zničení levice. Mussolini však nechtěl být jen nástrojem, byl pevně rozhodnut vládnout. Dvacet šest tisíc mužů v černých košilích se 28. října 1922 vydalo na pochod do Říma. Armáda je mohla zastavit, ale většinou s nimi sympatizovala. Král Viktor Emanuel III. příkaz k odporu nevydal, prý se obával občanské války. Zato pověřil Mussoliniho sestavením vlády.

„Jako ministerský předseda byl prostě vůdcem banditů, který dosáhl dostatečné velikosti, aby přinutil vládu se poddat,“ napsal o Mussoliniho nástupu k moci výstižně novinář Guenther. Tuto moc si vůdce fašistů postupně upevňoval a rozšiřoval – velmi často opět přímým terorem, který nešetřil nikoho, kdo byl znám jako odpůrce Mussoliniho. Jen v prvním roce své vlády spáchaly „černé košile“ přes dva tisíce násilností, včetně úkladných vražd. Některé z nich tehdy i v příštích letech Mussolini přímo inspiroval. Bylo tomu tak i v případě bestiální vraždy socialistického poslance Matteottiho v roce 1925.

„Dají-li mi pět let, měli by ministerskému předsedovi dát dvacet!“ zhodnotil Mussoliniho podíl na této vraždě jeden z přímých pachatelů Dumini.

V poválečné Evropě, která hledala cestu k demokracii, humanitě, k zamezení nové hrůzně válečné apokalypsy, se tak zrodil režim vybudovaný na teroristické likvidaci odpůrců, na pohrdání jedincem, režim spatřující své poslání v „expansi národa“.

NEROVNÁ OSA BERLÍN–ŘÍM

„Imperialismus je věčným a neměnným zákonem života!“ přesvědčoval Mussolini Italy ještě dříve, než zasedl v Palazzu Venezia. Přeměna tohoto kréda ve fašistické impérium se však ukázala krajně nesnadnou. Kolik jen materiálních a lidských sil stálo Itálii v letech 1935–1936 pokoření „bosých Habešanů“! A hned potom nová bezdná propast pohlcující tyto síly ještě rychleji – intervence do španělské občanské války.

Důsledkem bylo, že stále hlasitější nároky římského diktátora na jedno z vedoucích míst mezi velmocemi se v praxi musely podřizovat druhému fašistickému partnerovi – Německu. Ty tam byly doby, kdy si italské ministerstvo zahraničí dovolilo odmítnout žádost „jakéhosi“ pana Hitlera o podepsanou fotografii Mussoliniho, nebo kdy tento „pan“ Hitler,

už ve funkci kancléře, šlapal v civilním obleku, s hlavou vtaženou mezi rameny, vedle vyparáděného a zářícího duceho.

V říjnu 1936 se zrodila osa Berlín–Řím. Touha po spolupráci byla vzájemná, síly spojenců však nevyrovnané. Mussolini to nepříjemně pocítil v březnu 1938 ztrátou Rakouska, země, která ještě nedávno patřila do sféry jeho mocenského vlivu.

Hitler ho sice za tuto kapitulaci zahrnul fanfárou díky – pro duceho to však bylo slabou náplastí za další ztrátu prestiže.

Politické sebevědomí se mu vrátilo až s mnichovskou konferencí 29. září 1938, na jejímž vzniku a výsledku měl nemalý podíl. S mimořádnou horlivostí tu Hitlerovi pomohl k triumfu nad západními velmocemi a ke zmrzačení československého státu.

Československo nikdy nemiloval (jak dávno tomu už bylo, co napsal knížku o Janu Husovi – když se stal vládcem v Itálii, dal ji zničit). Od okamžiku, kdy dr. Beneš předsedal plénu Společnosti národů, které 9. října 1935 vyhlásilo jeho odpověď na Mussoliniho útok proti Etiopii protiitalské sankce, je přímo nenáviděl. Na Benešovu hlavu posílal čas od času nejhorší urážky a kletby – dozvěděl se totiž navíc, že v Praze počítají s pádem fašismu.

„Československo je třeba demolovat!“ prohlašoval už od počátku roku 1937 v diplomatických rozhovorech ministr zahraničí Ciano. Koncem září 1938 přišla možnost tuto hrozbu uskutečnit. Nevybírává politická a propagandistická ofenziva nacistů proti československému státu hrozila přerůst ve válečný konflikt. Západní velmoci však odmítly vést boj na obranu Československa a Mussolini jim pomohl otevřít cestu k mnichovskému „urovnání“ napětí.

Bylo to 28. září v 11 hodin dopoledne. U Hitlera byl právě francouzský velvyslanec François-Poncet a vykládal mu, jak si jeho vláda představuje řešení situace. Vtom do místnosti vstoupil příslušník SS.

„Můj vůdče! Právě přijel italský velvyslanec Attolico s naléhavým poselstvím,“ oznámil Hitlerovi. Ten se okamžitě zvedl.

„Omluvte mě na chvíli!“

Vrátil se až za čtvrt hodiny.

„Bylo to od Mussoliniho. Také mě prosí, abych počkal!“

Na přání britské vlády navrhl totiž duce Hitlerovi odložení německé mobilizace o jeden den. V příštích hodinách navštívil Attolico z Mussoliniho rozkazu říšské kancléřství ještě dvakrát. Výsledkem byl Hitlerův souhlas projednat jeho požadavky na mezinárodní konferenci v Mnichově. Mussolini se přitom už předem postaral o to, aby mezi jejími účastníky nebyl československý zástupce.

První se také do Mnichova vydal – jeho zvláštní vlak odjel z Říma již 28. září v šest hodin navečer. Druhého dne o půl desáté ho v Kufsteinu přivítal Hitler. Rozhovor se dlouho točil kolem celkové vojenské a politické situace v Evropě. Teprve krátce před mnichovským hlavním nádražím se Mussolini nacistického vůdce přímo zeptal: „Co vlastně chcete od Československa dostat?“

Hitler pokynul ministru zahraničí Ribbentropovi. Ten vytáhl z desek list papíru a podal ho Cianovi:

„Tohle jsou naše minimální požadavky!“

Mussolini je pak na mnichovské konferenci představil jako svůj vlastní zprostředkovací návrh. Při jednání se snažil hrát „první housle“. Zvláště Hitler byl jeho vystupováním silně ovlivněn. Tady je svědectví jednoho z účastníků schůzky:

„Mussolini je hluboce zabořen do své pohovky. Jeho rysy nejsou ani na okamžik v klidu; ústa se mu otvírají k širokému úsměvu nebo se křiví úsměškem; obočí se mu zvedá údivem nebo se stahuje k hrozbě, oči mají zvědavý a pobavený výraz a každou chvíli se v nich zableskne. Hitler stojí vedle něho a oči z něho nespouští; je jím okouzlen. Je jako fascinován a hypnotizován. Když se usměje duce, směje se také; jestliže se duce zamračí, mračí se také; je to skutečná napodobovací scéna.“

Mnichovský verdikt Mussoliniho velmi uspokojil. Viděl v něm „zelenou“ pro rozhodující postavení fašistických dik-

tatur v Evropě. „Mnichovské“ naděje mu však dlouho nevydržely – 15. března 1939 je Hitler zničil likvidací československého státu. V Římě se o jeho úmyslech dozvěděli necelých 24 hodin před vpádem německých jednotek do českých zemí.

15. března se dal v Palazzo Venezia ohlásit princ Hessenský. Přinesl Hitlerův osobní dopis ducemu. Mussolini jej přečetl rozladěn a deprimován.

„Zpráva o princově návštěvě se nesmí dostat do tisku,“ nařídil Cianovi. „Italové by se mi smáli, že pokaždé, když Hitler zabere nějakou zemi, pošle mi oznámení.“

Stál u krbu ve své obrovské pracovně unaven, jako by na jednu zestárl o několik let. Ne, že by želel Československa, vůbec ne! Znepokojovala ho však Hitlerova nezkrotná dravost, která mohla přinést nežádoucí komplikace i pro italské velmocenské ambice.

„Duce je ustarán a skleslý. Je to poprvé, kdy jej vidím v tomto stavu. I ve chvíli anšlusu zachoval větší klid,“ poznamenal si pak Ciano do svého červeného deníku. „Je to přechodný stav, nutno však uznat, že poslední události jím hluboce otřásl.“

Byl to skutečně jen „přechodný stav“. V Římě se totiž zanedlouho rozhodli následovat příkladu Německa a okupovat Albánii. Nejhorlivějším realizátorem tohoto plánu byl Ciano.

7. dubna vtrhla italská vojska na albánské území.

Vítězství v Albánii uzavřelo pro Mussoliniho definitivně „epizodu“ s německým 15. březnem. Dal souhlas, aby k úspěšnému závěru byla dovedena jednání o „ocelový“ německo-italský pakt. Při jeho podpisu 22. května 1939 Ciano v Berlíně oznámil, že Itálie si v nejbližších letech nemůže dovolit vojenský konflikt. Svým německým kolegou Ribbentropem byl ujištěn, že i Německo chce nejméně tři roky míru.

Den po podepsání paktu s Itálií sdělil však Hitler vojenským velitelům, že chce „přepadnout Polsko při první vhodné příležitosti“...

NĚMECKÁ VÁLKA

4. srpna 1939 se Mussolini vrátil ze svého letního sídla do Říma. O dva dny později přijal Ciana. Německo-polské napětí se prudce zvyšovalo, ve vzduchu visela hrozba vojenského konfliktu. „Rozmlouvali jsme o situaci a souhlasně jsme konstatovali, že je nezbytné nalézt nějaké východisko,“ shrnul Ciano výsledek konzultace s ducem. Rozhodl se proto odjet do Německa a zjistit tam plány a cíle nacistických předáků. 11. srpna navečer jej na svém zámku ve Fuschlu přijal Ribbentrop.

„Tak, Ribbentrop,“ oslovil Ciano trochu žoviálně ministra, když se s ním procházel zahradou, „co chcete? Koridor nebo Gdaňsk?“

Ribbentrop se zastavil. Ani teď, na procházce, nedovedl potlačit vzrušení, které ho už delší dobu prostupovalo. Vypadal jako honící pes čekající, až ho pán pustí ze řetězu.

„Chceme válku!“

12. a 13. srpna to Ciano uslyšel od Hitlera na Berchtesgarden. Nacistický vůdce doufal, že jeho boj s Polskem zůstane izolovanou „bleskovou válkou“. Kdyby ne, pak by rád měl po svém boku duceho!

25. srpna mu však Mussolini připravil ledovou sprchu.

„Je pro mě jedním z nejbolestivějších okamžiků života muset Vám sdělit, že Itálie není na válku připravena,“ četl v dopise, který mu duce poslal jako omluvu za to, že s ním Německo nemůže počítat. Itálii chybějí suroviny, vojenský materiál, benzín – stěžoval si Mussolini. Napsal ten dopis až po delším vnitřním boji. Nemalý podíl na něm měl Ciano.

Italský ministr zahraničí se z Německa vrátil rozhořčen porušením slibů nacistů, že do tří let nerozpoutají válku.

„Šel jsem do Salcburku, abych se dohodl o společné politice. Byl jsem tam postaven před diktát. Nejsme to my, nýbrž Němci, kdo porušil pakt, jímž jsme se měli stát společníky, nikoli otroky,“ soptil 21. srpna před Mussolinim. „Roztrhněte tento pakt a vrhněte ho Hitlerovi do tváře a Evropa vás uzná za přirozeného vůdce protiněmecké křížové výpravy.“

V Palazzo Venezia však více než těmito prudkými slovy vyhrál myšlenkou, že by se Itálie měla pokusit o zaranžování nové mnichovské konference. Hitler takové řešení odmítl: Nepotřeboval další Mnichov, nechtěl, aby mu zase nějaké „špinavé prase“ nabídlo zprostředkování.

1. září 1939 přepadl Polsko a rozbil je skutečně bleskovou válkou.

Rychlé vítězství německé armády Mussoliniho nejen fascinovalo, ale naplnilo i obavou: Co zamýšlí Berlín dělat dále? Zvláště těsnější vztahy Německa s Moskvou se ducemu nelíbily.

„Cítím se zavázán upozornit,“ psal Hitlerovi v dlouhém dopise ze 3. ledna 1940, „že další rozvíjení vašich vztahů k Moskvě by mělo v Itálii katastrofální ohlas. Zde je, hlavně u fašistických mas, antibolševické stanovisko jednoznačné, absolutní, tvrdé jako žula a neotřesitelné.“ Zároveň se snažil kancléře orientovat: „Řešení vašeho problému životního prostoru leží v Rusku a nikde jinde!“

Brzy se však přesvědčil, že Hitlera zajímá výlučně západní fronta.

„Za několik měsíců bude francouzská armáda zničena a jediní Angličané, kteří zůstanou na kontinentě, budou váleční zajatci,“ vychloubal se Ribbentrop, když zval 11. března duceho na poradu s Hitlerem. Uskutečnila se o týden později na italském nádraží v Brennerském průsmyku. Museli tu kvůli ní přerušit dopravu.

První přijel Mussoliniho vlak. Zanedlouho se objevil i Hitler. Za hustého sněžení přestoupil do salónního vagonu a rozhovor začal.

Rozhovor? Hitler si vzal první slovo a nemínil se jej vzdát, dokud duceho nepřesvědčí, že Itálie musí jít v pevné frontě s Německem. Měl úspěch. Mussolini potvrdil, že Itálie zamýšlí postupovat společně s nacisty. Vyhradil si jen volbu data vstupu do války.

„Asi vás v noci vyruším nějakou zprávou, kterou očekávám z Berlína,“ upozornil německý velvyslanec Hans Georg Mac-